

Trekvlinders in 1963

door

B. J. LEMPKE

(Vierentwintigste jaarverslag)

De winter van 1962—1963 was uitzonderlijk koud. Hij werd alleen nog overtroffen door die van 1829. Pas begin maart begon het te dooiën, maar toen werden we dan ook al meteen verrast op enkele dagen van prachtig zacht weer. De rest van de maand was evenwel minder fraai en in de tweede helft vroom het 's nachts meermalen en was het overdag vaak vrij guur. April was tamelijk somber, maar over het algemeen niet koud. Dagen met mooi lenteweer wisselden af met andere waarop een gure noordoostenwind woei, het echte Nederlandse voorjaarsweer dus. Mei was koud en nat. Alleen de paar laatste dagen werd het veel zachter en zonniger. Dit fraaie weer duurde voort tot het begin van de tweede juni-decade, waarna een periode met veel regen aanbrak. Ook de eerste helft van juli was vrij koud, maar de tweede helft was gelukkig veel beter. Augustus daarentegen was weer te koud en veel te nat. September bracht ons helaas ook al geen fraai herfstweer. Wel was er in het midden van de maand een korte periode van herademing, maar overigens was de maand te koud en vooral boven de grote rivieren te nat. In oktober was de temperatuur vrij normaal, maar tegen het eind van de maand kwamen in het oosten van het land al de eerste nachtvorsten voor. November was zacht, maar nat, terwijl december veel te koud was. Van het begin van de maand tot kerstmis toe vroom het, op 23.XII te Apeldoorn maar liefst 15°.

Een wel heel ongunstig seizoen dus. De zomer was de koudste sinds 1879. Alle maanden behalve december hadden te weinig uren zonneschijn. In plaats van de 23 zomerse dagen, waarop we normaal recht hebben, kregen we er slechts 10. Geen wonder, dat vooral de dagvlinders hierop reageerden met over het algemeen zeer kleine aantallen. Overigens was het natuurlijk niet zo, dat het jaar voor alle soorten ongunstig was. Er zijn, vooral onder de uilen en spanners, heel wat soorten, die het ook, of misschien wel juist, in een zogenaamd slecht seizoen heel goed doen. Wel viel het op, dat *Phlogophora meticulosa* L., die al enige jaren in de herfst zeer talrijk geweest was, in 1963 veel geringer in aantal op licht en stroop verscheen.

In totaal verschaften 133 medewerkers bruikbare gegevens, waaruit het volgende verslag samengesteld kon worden.

1. *Pieris rapae* L. Op 21 juni nam VROEGINDEWEIJ een kleine vlucht van *P. rapae* met enkele *P. brassicae* L. waar aan het strand van Nieuw Hellevoet. De vlinders vlogen afzonderlijk met tussenpozen van 1 tot 3 minuten van zuidoost naar noordwest.

Op 21 september werden op dezelfde plaats door Vis c.s. in 10 minuten tijd een 150 exemplaren van *rapae* gezien, die in gezelschap van enkele stuks *brassicae* en *napi* in zuidelijke richting voorttrokken. Zie voor deze datum ook bij *Vanessa atalanta* en *Autographa gamma*.

2. *Pontia daplidice* L. In totaal werden van deze zeldzame Pieride twee exemplaren gemeld. Op 17 juli ving F. J. VAN OOSTERHOUT een afgevlagen ♀ te

Gulpen, terwijl LEFFEF op 17 september een ♂ te Helenaveen opmerkte.

3. *Colias hyale* L. Op 6 juni werd de eerste gele lucernevlinder te Roermond gesignaleerd (MAASSEN). De eerste generatie werd nog op drie andere data in juni waargenomen, nl. op 14, 23 en 24.VI. Met uitzondering van de vindplaats Langbroek (14.VI, DE KRUIFF) kwamen alle andere opgaven uit het zuiden en midden van Limburg.

Van de tweede generatie werd het eerste exemplaar op 29 juli te Camerig gevangen (S. DE BOER). Vanaf deze datum tot 8 september werd de vlinder min of meer regelmatig gezien, maar op een enkele uitzondering na steeds slechts in het zuiden van het land. In de tweede helft van september werd *hyale* nog op vier data waargenomen, waarna met een lange pauze van 22.IX tot 23.X het laatste exemplaar te Vijlen door LEFFEF werd genoteerd.

Vindplaatsen. Lbg.: Vijlen, Camerig, Wijlre, Wrakelberg, Treebeek, Sittard, Montfort, Roermond, Swalmen, Belfeld, Tegelen. N.B.: Helenaveen, Sint Anthonis, Oploo. Z.H.: Sliedrecht. N.H.: Weesp, Muiden. Gdl.: Harderwijk.

Aantal waargenomen exemplaren: 48, heel matig dus.

4. *Colias crocea* Fourcroy. De oranje lucernevlinder was in 1963 biezonder slecht vertegenwoordigd. Op 29 juli werd de eerste te Roermond gezien. In augustus slechts twee waarnemingen: de 28ste te Epen en de 30ste twee stuks te Gulpen. In september niet meer dan vier exemplaren op even zoveel verschillende data: 2.IX te Montfort, 11.IX te Apeldoorn, 17.IX te Roermond en 23.IX te Helenaveen. Een waarneming op 21 oktober te Vijlen besloot het seizoen.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 9, waarmee 1963 voor deze soort beslist tot de zeer slechte jaren behoort. Vooral na de 583 van 1962 is het verschil wel heel groot.

5. *Vanessa atalanta* L. Op 7 februari vond LANGOHR een overwinterende vlinder in een grot te Cottessen. De eerste waarneming in de vrije natuur kwam op 11 april (Mook, H. SMIT). Daarna leverde deze maand nog twee meldingen op: op de 18de te Domburg (WALRECHT) en op de 30ste te Haren-Gr. (WILMINK). Gedurende mei, juni en een groot deel van juli bleef de vlinder zeer schaars. Pas op 27.VI treffen we een dag aan, dat het totaal meer dan 10 bedraagt, nl. 13. Uitschieters zijn alleen 20.VII met 28 stuks en 22.VII met 16 stuks. Maar tot 3 augustus blijven het dan de enige drie data, waarvan we de totaaltellingen met meer dan twee cijfers kunnen schrijven. Afgevlogen immigranten blijven ook lang aanwezig. Nog begin augustus worden er gemeld en 30 juli wordt nog een eierlegend wijfje gezien. Maar inmiddels beginnen ook de hier geboren dieren te verschijnen, waardoor de dagtotalen wat gaan oplopen. Het is evenwel opvallend, dat pas eind augustus dagen gaan komen met meer dan 20 stuks. Op 29.VIII schiet het aantal omhoog tot 53, 1 september bedraagt het 71, de 13de 78 en de 22ste wordt de top bereikt met 131 stuks. Door het ongunstige weer volgen er echter weinig goede dagen meer voor de vlinder. Op 12 oktober krijgen we nog een totaal van 67 stuks, maar dan mindert het aantal snel. De laatste waarneming dateert van 12 november (Swalmen, LÜCKER).

Op 21 september werden door VIS c.s. te Nieuw Hellevoet 5 stuks gezien, die met de reeds vermelde witjestrek in zuidelijke richting meevlogen. Overigens ontbreekt elke waarneming van trek.

28 augustus kwam een exemplaar te Halfweg op de vanglamp af (VAN AARTSEN).

Pater MUNSTERS merkte tussen 10 en 16 september negens stuks te Stein, die geen van alle werden terug gezien.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 2833, ongetwijfeld een matig aantal voor ons land. Maar we hebben sinds 1947 al drie jaren meegemaakt met nog lagere aantallen.

6. *Vanessa cardui* L. Pas op 3 juni werd de eerste distelvlinder gezien (Heyenrath, RAMAKER). Daarna krijgen we een vrij goed aaneensluitende rij data tot aan de laatste waarneming op 12 oktober (twee exemplaren te Velden, G. BOL, en één te Hendrik-Ido-Ambacht, BOGAARD). De immigratie was overigens zwak. Tot aan 3 augustus was het maximale dagtotaal slechts vier stuks (op 14 juli, waarbij een vers exemplaar). De meeste dagen werden niet meer dan één of twee stuks geteld. Op 3.VIII echter schiet het aantal plotseling omhoog tot 22, op 6.VIII tot 20. Dan komt weer een paar weken geen enkele dag boven de 10, maar op 30.VIII tellen we er 39, de volgende dag 37 en 1 september 36. Dit bleken dan de topdagen van het seizoen geweest te zijn. Op 7 september wordt nog het getal 30 bereikt, maar dan begint *cardui* al weer te minderen. Een abnormale uitschieter (voor dit seizoen) is 20.IX met 45 stuks, veroorzaakt door een trek van een 40 stuks, die LEFFEF te Griendsveen waarnam. Snel vliegend passeerden de vlinders in ongeveer 12 minuten, zich voortspoedend in zuidoostelijke richting (bij noordoosten wind). Met de zwerm vlogen ook een aantal gammauilen mee (zie bij deze soort). Na 23 september met nog 13 stuks werden nog sporadisch hier en daar *cardui*'s gezien.

Totaal aantal waarnemingen: 613. Sinds 1947 zijn al tal van jaren veel lagere totalen genoteerd, zodat 1963 zeker niet tot de slechte seizoenen voor deze soort behoort.

7. *Issoria lathonia* L. In het binnenland werd de eerste op 7 mei te Almelo gezien (PEZIE). Op 3 juni noteerde A. RIJSDIJK twee stuks in de Alblasserwaard. 14 juli ving HUISENGA een afgevlogen exemplaar te Wormerveer. Op 23.VII werden twee verse exemplaren op de Strijbeekse heide waargenomen en 27 juli eveneens twee verse te Groesbeek. De eerste augustus leverde één exemplaar te Sliedrecht op, de vijfde één te Camerig. 15 september werd te Meppel een verse *lathonia* gezien en de volgende dag nog één te Bergeijk. Dit was de hele oogst van het seizoen 1963, in totaal niet meer dan 12 stuks. Sinds 1941 hebben we niet zo een laag aantal meer gehad.

8. *Lysandra coridon* Poda. Hoe moeilijk het is voorspellingen te doen voor een soort in een bepaald seizoen en hoe weinig we eigenlijk weten over de oorzaken van de hogere of lagere jaartotalen, blijkt wel heel duidelijk bij dit dier. In een jaar, dat iedere waarnemer toch wel als zeer ongunstig voor dagvlinders moest beschouwen, bereikte deze fraaie Lycaenide een record voor ons land. Het is volkomen onverklaarbaar. We behoeven er namelijk geen ogenblik aan te twijfelen, dat onze immigranten maar van heel dichtbij komen, namelijk uit de Ardennen. Ook daar was de zomer natuurlijk niets beter dan bij ons, zodat we de oorzaak niet kunnen zoeken in biezonder gunstige weersomstandigheden in het land van herkomst.

Het eerste exemplaar werd 29 juni te Wijlre gevangen (CLAASSENS). Op 30 juli ving S. DE BOER een ♂ te Camerig, gevolgd door zeven stuks op 3.VIII, vijf op 4.VIII en drie op 5.VIII. Op 3 augustus zag VAN OOSTERHOUT acht stuks te Gulpen. 5 augustus ving BLOKLAND twee stuks te Bladel en de volgende dag nog één op dezelfde vindplaats en een tweede te Eersel. Te Waalwijk werd 6.VIII een *coridon* gevangen (DIDDEN). 15.VIII werden weer twee stuks te Gulpen gesignaleerd, de 16e twee te Belfeld, op 30.VIII een afgevlogen ♂ te Montfort en 8 september nog een afgevlogen exemplaar te Gulpen.

De meeste vindplaatsen liggen dus in het zuiden en midden van Limburg en enkele in Noord-Brabant. Alle waargenomen of gevangen exemplaren waren mannetjes.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 36, een record, dat vermoedelijk niet snel verbeterd zal worden.

9. *Acherontia atropos* L. Reeds op 10 juni kwam een vers ♀ op de menglicht-lamp te Oostvoorne af (VIS c.s.). 28 augustus werd een gaaf dood exemplaar te Dronthen gevonden (HARSEVOORD). In september werd de vlinder op 11 verschillende data gezien, terwijl 11 oktober nog een prachtig gave *atropos* te Beilen werd verzameld (PEZIE). Enkele rupsen werden in september gevonden, waarvan drie in de omgeving van Helenaveen (LEFFEF). Hier werden ook nog een viertal poppen aangetroffen, terwijl uit Sint Anna Parochie zes stuks gemeld werden, waarvan twee op 12 en 13 november uitkwamen.

Vindplaatsen. Lbg.: Stein. N.B.: Helenaveen. Zl.: Dreischor, Burgh. Z.H.: Oostvoorne, Den Haag. N.H.: Amsterdam, Weesp. Utr.: Zeist. Gdl.: Westendorp (Epe). Oost-Flevoland: Dronthen. Dr.: Beilen. Fr.: Sexbierum, Sint Anna Parochie.

Aantal waargenomen exemplaren: 16 vlinders, 4 rupsen, 10 poppen. Voor ons land een vrij normaal aantal.

10. *Herse convolvuli* L. Deze Sphingide was in 1963 buitengewoon schaars. 22 augustus werd een exemplaar te Weesp gevangen (VAN TUIJL), 26.VIII een afgevlogen vlinder te Groningen (WILMINK), 30.VIII één te Oostvoorne (VIS c.s.), 5 september een verse *convolvuli* te Sittard (CLAASSENS) en 17.IX het vijfde en laatste exemplaar, ook vers, te Almelo (PEZIE).

11. *Macroglossum stellatarum* L. Een opvallend vroeg exemplaar werd al op 27 april door DERKSEN te IJmuiden gezien. De volgende waarneming dateert pas van 6 juni, toen VAN AARTSEN er één te Hilversum zag. Te Middelharnis werden tussen 12 en 18 juni zes stuks genoteerd (VROEGINDEWEIJ). Dan volgen nog vier kolibrievlinders op drie verschillende data in deze maand, waarna de in Nederland geboren generatie pas in augustus begint te verschijnen. Deze was zeer klein, wat met het oog op de weersomstandigheden ook nauwelijks anders te verwachten was. Niet meer dan zes stuks in augustus, drie in september en als sluitstuk nog een vers exemplaar op 10 oktober te Tegelen (OTTENHEIJM).

Rupsen werden door RAMAKER in september te Halfweg aangetroffen, op de 3de drie jonge en op de 21ste een die volwassen was.

Vindplaatsen. Lbg.: Heerlen, Tegelen. N.B.: Tilburg, Breda. Zl.: Haamstede, Renesse. Z.H.: Middelharnis, Rotterdam. N.H.: Egmond-Binnen, IJmuiden, Halfweg, Hilversum. Utr.: Cothen, Doorn, Soest. Gdl.: Harderwijk.

Totaal aantal waarnemingen: 23, een zeer laag aantal dus.

12. *Celerio euphorbiae* L. Op 28 augustus trof LEFFEF te Brummen 9 rupsen aan.

13. *Chaerocampa celerio* L. Van deze zeer zeldzame immigrant werd 30 december een vrij gaaf ♀ op een vensterbank van een oude niet meer in gebruik zijnde fabriek te Enschede gevonden (J. KUIPER, mededeling van R. VESTERGAARD).

14. *Lithosis quadra* L. Op 13 juli ving VAN AARTSEN het eerste exemplaar te Best, terwijl Pater MUNSTERS de volgende dag een ♂ uit de vanglamp te Stein haalde. Van 18 tot 23 juli kwamen op de lamp te Oostvoorne vijf mannetje af (VIS c.s.), terwijl de 18de twee mannetjes te Burgh op licht verschenen (BOOT). Tenslotte leverde de P.D.-lamp bij de Abdij Sion in Overijsel 15 augustus een ♀ op (FLINT).

Het jaartotaal bedroeg dus slechts 10 stuks, een bewijs, dat de vlinder erg schaars was.

15. *Utetheisa pulchella* L. Van deze uiterst zeldzame immigrant ving PENNERS een prachtig gaaf exemplaar tussen 15 en 20 juli op de Brunssumer heide. Het bevindt zich thans in de collectie-LÜCKER.

16. *Scotia ipsilon* Hufnagel. Reeds op 18 maart werd een exemplaar in de vanglamp van de P.D. te Sexbierum gevonden (STOBBE). 18 april verscheen het tweede in de lamp te Stein en 22.IV het volgende te Slijk-Ewijk. Op 25 april werden op verschillende plaatsen in het oosten en noorden enkele dieren in de vangapparaten aangetroffen en 27.IV verscheen de eerste afgevlogen *ipsilon* te Oostvoorne. In mei bleef de vlinder zeer schaars, maar juni leverde veel meer waarnemingen op. Op 5 en 6.VI bereikten we reeds aantallen van 25 en 51, op de achtste werden 39 stuks geteld, de 13de 31, maar daarna kwam het dagtotaal voorlopig niet meer boven de 10, al was de vlinder wel voortdurend aanwezig. Bovendien was het grootste deel van de exemplaren afgevlogen, hoewel ook af en toe een vers dier gemeld werd.

Begin juli steeg het aantal plotseling weer tot 68, afgevlogen en vers gemengd. Nog een paar dagen bleef het aantal vrij goed, maar de rest van juli en het grootste deel van augustus was *ipsilon* schaars, met af en toe een betere dag er tussen door. De laatste dagen van augustus liep het dagtotaal plotseling weer op (67 op 30.VIII, 41 op de 31ste), maar pas aan het eind van de eerste septemberdecade werd de vlinder duidelijk gewoner (172 op 10.IX, 102 op volgende dag, 284 op 16.IX, 474 op de 18de, 504 op de 21ste, 419 op de 23ste). Maar dit waren dan ook de topdagen van het seizoen. Wel vinden we in oktober nog enkele dagen met meer dan 100 stuks (168 op 11.X, 151 de 12de, 123 de 25ste), maar na 25 oktober daalt het aantal toch snel. Vooral na 10 november wordt de vlinder een zeldzame verschijning. De slotdatum viel op 24.XI, toen nog een enkel exemplaar te Arkel op licht verscheen (ZWAKHALS).

Totaal aantal waarnemingen: 6856, het hoogste aantal, dat tot nog toe hier te lande werd genoteerd.

17. *Peridroma saucia* Hübner. Pas op 16 augustus werd het eerste afgevlogen exemplaar te Oostvoorne gevangen (VIS c.s.), gevolgd door een vers dier op 31.VIII op dezelfde vindplaats. In september werden niet meer dan drie stuks

gemeld. Oktober was iets beter, hoewel toch niet meer dan zeven vlinders op even zoveel verschillende data verschenen. November leverde tenslotte nog drie waarnemingen op, de laatste op de 30ste te Oostvoorne.

Vindplaatsen. Lbg.: Stein. Zl.: Cadzand, Haamstede, Burgh. Z.H.: Oostvoorne. N.H.: Amsterdamse Bos. Fr.: Nijetrijne.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 16, een slecht jaar dus voor deze soort.

18. *Mythimna l. album* L. De eerste generatie vloog van 24 juni tot 19 juli, maar in zeer klein aantal. Hij werd gezien te Stein (9 exemplaren op even zoveel verschillende data), te Brunssum en te Schelluinen (van de beide laatste vindplaatsen slechts één exemplaar).

De tweede generatie verscheen reeds op 3 augustus (drie verse exemplaren te Valkenburg) gevolgd door een vierde exemplaar op 5.VIII op dezelfde vindplaats. Blijkbaar waren dit enkele vroeg ontwikkelde dieren, want daarna duurde het tot 5 september, voor weer een *l. album* werd gevangen. Dan begint echter een regelmatig voortlopende reeks van waarnemingen, die voortduurde tot 24 oktober, toen de laatste afgevlogen dieren te Stein op de lamp afkwamen. Op dezelfde datum werd ook een vlinder te Nieuw-Millingen op smeer gevangen door VAN AARTSEN. Vooral in de tweede decade van september vloog *l. album* plaatselijk goed, zoals blijkt uit dagtotalen van 41 op 18.IX (het maximum), 18 op 21.IX en 14 op 23.IX.

In tegenstelling tot de omgeving van Venlo, die in 1962 zulke grote aantallen opleverde, waren het nu Montfort en Stein, waar de vlinder het talrijkst voorkwam (Montfort in totaal 103 stuks, Stein 48, maar OTTENHEIJM ving nu slechts 2 exemplaren).

Vindplaatsen. Lbg.: Gulpen, Valkenburg, Heerlen, Brunssum, Stein, Montfort, Belfeld, Steijl, Tegelen. N.B.: Helenaveen. Z.H.: Arkel. Utr.: Amerongen. Gdl.: Nieuw-Millingen.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 186, het vijfde goede jaar in successie.

[*Mythimna albipuncta* Schiff. Geen enkele waarneming ten noorden van de grote rivieren. Ook in de zuidelijke helft van het land was de vlinder trouwens schaars.]

19. *Xylena exsoleta* L. Op 20 oktober ving LEFFEF twee exemplaren te Vijlen.

20. *Acontia luctuosa* Schiff. Het eerste Nederlandse exemplaar van deze fraaie immigrant ving VAN AARTSEN op 22 juli te Heemskerk op licht.

21. *Spodoptera exigua* Hb. In tegenstelling tot het recordjaar 1962 werd nu slechts één exemplaar gevangen. Het was een vers dier, dat op 9 november op de lamp te Oostvoorne afkwam (VIS c.s.).

22. *Hoplodrina ambigua* Schiff. 2 juni werd de eerste gezien. Vanaf deze dag tot 23 juli volgt een vrij goed aaneensluitende serie data. Dan komt een melding van drie stuks op 1 augustus en vervolgens vinden we weer een min of meer aaneensluitende rij van 21 augustus tot 23 september met een nakomer op 10 oktober te Stein. Dit wijst duidelijk op slechts twee generaties.

Het areaal bleef beperkt tot het zuiden en midden van Limburg, Zeeland en

de Zuidhollandse eilanden. De dagtotalen waren gering. Slechts op twee dagen in september (20 en 21.IX) werd een maximum van 10 stuks geteld.

Vindplaatsen. Lbg.: Stein, Montfort. Zl.: Cadzand, Oostkapelle, Burgh. Z.H.: Melissant, Hellevoetsluis, Oostvoorne.

Totaal aantal waarnemingen: 135.

(In het verslag van 1962 is de soort vergeten. Het totaal aantal bedroeg dat jaar 2388. Ook al nemen we in aanmerking, dat in 1963 slechts één Rivon-lamp op Schouwen brandde tegen het jaar daarvoor drie, dan is het verschil toch wel sterk in het nadeel van 1963. Ongetwijfeld heeft de vlinder veel te lijden gehad van het ongunstige weer).

23. *Plusia chryson* Esper. 16 juli werd te Stein een niet meer vers exemplaar van deze zeldzame immigrant gevangen (Pater MUNSTERS).

24. *Macdunnoughia confusa* Stephens. Na de twee betrekkelijk goede jaren 1960 en 1961 gaat het niet best meer met de soort. In 1962 ontbrak hij geheel in het verslag en in 1963 kon hij het niet verder brengen dan slechts vier stuks. Op 26 mei werd de eerste in het vangapparaat te Stein gevonden, 3 augustus werd een verse *confusa* te Tegelen gevangen (OTTENHEIJM) en 9.VIII volgden twee exemplaren te Helenaveen (LEFFEF).

25. *Chrysaspidea bractea* Schiff. Een prachtig vers exemplaar kreeg LEFFEF op 2 juli te Helenaveen in handen, terwijl de volgende dag een even fraai dier te Gulpen werd gevangen (VAN OOSTERHOUT).

26. *Autographa gamma* L. De enige aprilvangsten waren twee afgevlogen exemplaren te Oostvoorne op de 19de en de 29ste. Ook in mei werd de vlinder aanvankelijk maar weinig gezien. Opvallend zijn twee mooie verse exemplaren op 25 en 27 mei te Montfort, maar op 29 mei volgen op dezelfde plaats vijf afgevlogen dieren.

In de eerste week van juni begon het aantal aardig op te lopen (35 op 5 en 6.VI, 46 op de 8ste, 53 op de 12de) en 1 juli wordt een voorlopig maximum van 450 bereikt. Na 5.VII zakt het aantal weer wat in, maar al in de tweede decade van de maand komt er weer een duidelijke verbetering (585 op 23.VII!), die tot begin augustus voortduurt (579 op 1 en 2.VIII, 413 op 3.VIII) en na enkele dagen van soms zeer lage totalen komt op de 14de een tweede top van 726. Het dag-totaal blijft dan zeer wisselvallig, ook al als gevolg van de soms erg slechte weersomstandigheden. Maar op 30.VIII bedraagt de telling 1186, op 1.IX 1114, op 16.IX niet minder dan 3847, op 21.IX 3376 en de 23ste komt de top van het hele seizoen met 7199 stuks, in hoofdzaak veroorzaakt door een massale vlucht op zeeaster te Oostvoorne. Op 12 oktober komt de laatste dag met meer dan 100 stuks (167). 20 en 24.X liggen nog boven de 70, 5 november komen we tot 44 en 9.XI nog tot 22, een fraai getal zo laat in het jaar. Het laatste exemplaar zag BOOT op 29 november te Burgh.

De landelijke toppen komen dus het beste overeen met het histogram dat PEERDEMAN gaf voor Cadzand, niet met dat voor het Amsterdamse Bos (zie *Ent. Ber.* 24 : 138, 1964). Overigens is zijn sombere conclusie, dat de afstammelingen minder in aantal zouden zijn geweest dan de immigranten, niet juist. Zowel bij *A. gamma* als bij *Vanessa atalanta* zijn de afstammelingen altijd belangrijk groter in aantal dan de toegevlogen dieren. Dit is juist de oorzaak, dat deze twee soorten

onze gewoonste trekkers zijn. Dat het bij de twee vangapparaten van PEERDEMAN niet het geval was, komt eenvoudig hierdoor dat de gammauil in de eerste plaats een bloembezoeker is. Ik heb meegemaakt, dat in de tuin van de familie PIJERS te Swalmen de gamma's in aantal op de bloeiende Phlox zwermden, terwijl slechts af en toe een enkele op het laken verscheen, dat maar een paar meter ervan af door de vanglamp beschenen werd. Het is bovendien niet uitgesloten, dat de immigranten minder door bloemen aangetrokken worden en daardoor makkelijker een slachtoffer van het felle licht worden. In elk geval blijkt uit de landelijke cijfers, dat de afstammelingen de import verre in aantal overtroffen.

Een op 13 juli te Rotterdam aangetroffen ♀ was steriel, evenals twee andere, die op 1 en 19 september gevangen werden (ELFFERICH).

Zwartgrijze vliegenvangers op doortrek vingen en aten veel gammauilen op 2 september te Dordrecht (VERHEIJ).

Bij de *cardui*-trek van 20 september te Helenaveen vlogen ook 80 à 90 gammauilen mee (LEFFEF), terwijl bij de trek van *Pieris rapae* van 21 september te Nieuw Hellevoet 175 gamma's meevlogen (VIS c.s.).

Totaal aantal waarnemingen: 60011, belangrijk minder dan de twee voorafgaande jaren, maar er zijn vrij veel jaren met een veel lager aantal. 1963 was dan ook beslist geen opvallend slecht jaar voor de soort.

27. *Hypena obesa* Treitschke. De tweede immigrant, waarvan het eerste Nederlandse exemplaar in 1963 in Nederland werd gevangen! Begin juni werd de vlinder in de P.D.-lamp aangetroffen, die bij de Abdij Sion in Overijssel opgesteld staat (FLINT).

28. *Cosymbia puppillaria* Hübner. 18 augustus werd een ♂ te Burgh op licht gevangen (LEFFEF). Dit is het derde jaar in successie, dat de vlinder in Nederland werd aangetroffen.

29. *Rhodometra sacraria* L. In de nacht van 24 op 25 oktober kwam een exemplaar in het vangapparaat te Burgh (BOOT), terwijl in dezelfde nacht twee gave vlinders in de Rivon-val te Hellevoetsluis terecht kwamen (LEFFEF). Ook deze vroeger zo uiterst zeldzame immigrant is nu al drie opeenvolgende seizoenen waargenomen in ons land.

30. *Nyctosea obstipata* F. Uitsluitend ver in het najaar werden een paar exemplaren gevangen. Op 24 oktober één te Hellevoetsluis (LEFFEF), 9 november de tweede te Burgh (BOOT) en 18 november de derde te Stein (Pater MUNSTERS). Voor ons land is dit lage aantal vrij normaal.

31. *Nomophila noctuella* Schiff. Twee waarnemingen in april, beide te Oostvoorne, één op 22.IV, drie op 27.IV. Dan duurt het tot eind juni, voor de vlinder weer vermeld wordt, op 29 en 30.VI, telkens weer slechts één exemplaar. Dit is evenwel het begin van een vrij goed aaneensluitende rij data, die de gehele maand juli vult. In augustus slechts twee meldingen: op 12 en 13.VIII telkens slechts één *noctuella*. September iets beter, vijf stuks op even veel verschillende data, verspreid over een groot deel van de maand. In oktober werd de vlinder op vier data gezien, in totaal vijf stuks, terwijl november nog een enkel exemplaar opleverde op de 9de, weer te Oostvoorne.

In tegenstelling tot 1962 was de vlinder nu zeer schaars. Het hoogste dagtotaal was niet meer dan vier (op 18 juli).

Vindplaatsen. Zl.: Cadzand, Valkenisse. Z.H.: Hellevoetsluis, Oostvoorne. N.H.: Heemskerk, Halfweg. Fr.: Sexbierum.

Totaal aantal waarnemingen: 45 (in 1962 bijna 1000!).

32. *Udea ferrugalis* Hübner (*martialis* Guenée). De vlinder werd uitsluitend in het najaar gezien. In september vier waarnemingen, waarvan drie te Oostvoorne, één te Cadzand en één te Oostkapelle. Twee in oktober (Vijlen en Cadzand) en tenslotte op 9 november nog één te Oostvoorne.

Totaal aantal waargenomen exemplaren dus slechts 9 tegen 188 in 1962!

33. *Palpita unionalis* Hübner. Slechts één enkele waarneming: een afgevlagen vlinder op 11 augustus te Oostvoorne (Vis c.s.). Overigens is deze opvallende witte Pyralide nu blijkbaar een regelmatige immigrant bij ons geworden. Sinds 1956, het jaar van de eerste vondst in Nederland, heeft hij slechts tweemaal ontbroken, nl. in 1957 en 1959.

34. *Plutella maculipennis* Curtis. De eerste werd op 2 april te Oostvoorne op licht gevangen. Daarna verschijnt de vlinder nog op zes andere data in deze maand, hoewel steeds in klein aantal.

Van 23.IV tot 3.VI ontbreekt *maculipennis* geheel in de lijsten, maar in juni is hij weer present. Een topje valt op 1 juli met 37 stuks, waarvan 35 voor rekening van de lamp te Sexbierum komen. Overigens wordt de vlinder op 19 data in deze maand gezien en ook in augustus wordt hij op vele data gemeld. De top komt op 7.VIII met 100 stuks. In september hebben we maar zes data met waarnemingen, waarvan 20 te Oostkapelle op de 23ste door VAN AARTSEN opvallen. Oktober leverde nog drie waarnemingen op en november vijf. De exemplaren, die in deze laatste maand gezien werden, waren alle vers. Blijkbaar waren zij vertegenwoordigers van een nieuwe vlucht. Het is overigens moeilijk dit jaar uit te maken hoe de generaties elkaar opgevolgd hebben.

Vindplaatsen. N.B.: Kampina. Zl.: Cadzand, Oostkapelle. Z.H.: Melissant, Oostvoorne, Hendrik-Ido-Ambacht, Rotterdam. N.H.: Halfweg. Gdl.: Assel, Vaassen, Heteren. Fr.: Sexbierum.

Totaal aantal waarnemingen: 434, een enorm verschil met 1962!

[*Tortrix viridana* L. HUISMAN nam deze soort op twee verschillende plaatsen waar, die beide ver buiten het normale biotoop vallen. Nu gebeurt zo iets natuurlijk met tal van soorten, daar er anders geen uitbreiding van het areaal zou plaats vinden, maar bij deze soort heeft zijn gedrag in enkele voorafgaande jaren wel aanleiding gegeven tot het vermoeden, dat hij ook wel eens zou kunnen migreren. Daarom is er wel aanleiding zulke opvallende *viridana*-waarnemingen te signaleren. Op 1, 2 en 3 juli werd telkens één exemplaar te Melissant gevangen en op 6 juli trof deze waarnemer niet minder dan vijf stuks te Heteren (in de Betuwe) aan.]

Conclusie. Een seizoen, dat voor diverse soorten slecht was, maar voor andere normaal of zelfs heel goed. Het meest opvallende was het verschijnen van enkele rareiteiten, waarbij zelfs twee soorten, die nimmer te voren in ons land waren aangetroffen. Over het geheel genomen dus weer een interessant jaar.

TREKKENDE LIBELLEN

VAN ROSSEM c.s. deelden reeds mee, dat van 31 mei tot 4 juni grote zwermen libellen werden waargenomen op enkele plaatsen op Tolen, verder in de laatste dagen van mei aan de Knardijk en aan de Hondsbossche zeewering (*Ent. Ber.* 24 : 146, 1964). Aanvullende gegevens hierop zijn de volgende: 31 mei trokken grote zwermen over Schouwen. Ze kwamen uit zuidwestelijke richting. Vele bleven, maar verminderden langzamerhand in aantal (I. ZORGE). De eerste drie dagen van juni waren opvallend veel libellen in de duinen van Zandvoort aanwezig, vooral in de droge gedeelten (H. A. COENE). Op 4 juni werden opmerkelijk veel exemplaren te Middelharnis gezien, terwijl ook te Ouddorp honderden libellen aanwezig waren (VROEGINDEWEIJ). 29 mei massaal aanwezig aan het Haringvliet op Voorne; 30 mei idem in de duinen van het eiland en massaal te de Lier (Westland); 1 en 2.VI massaal in de Oostvoornse duinen; van 7—15.VI daar wel aanwezig, maar in aanzienlijk kleinere aantallen. Trekrichting vooral in de morgenuren zuid, 's middags nauwelijks meer. (VIS, VAN DER MADE, VESTERGAARD). In alle gevallen, waarin de soort vastgesteld kon worden, bleek dit *Libellula quadrimaculata* te zijn. Tenslotte schreef Mr. J. BURTON (British Broadcasting Company) mij, dat hij de laatste week van mei en bijna de hele maand juni doorgebracht had in Oostelijk Flevoland. Op 4 juni nam hij een trek van *L. quadrimaculata* waar aan de Kamperhoek, waarbij de dieren vijf uur lang in een aantal van ruim 1300 per uur in oostelijke richting voorbij trokken.

BELGISCHE WAARNEMINGEN

Van 8 Belgische waarnemers werden ingevulde kaarten ontvangen. Het is jammer, dat in dit land de animo tot meewerken beperkt blijft tot een kleine kring van Nederlands sprekende en vooral in de Antwerpse entomologische Vereniging georganiseerde amateurs. Hoe fragmentarisch de resultaten daardoor ook worden, het is toch te hopen, dat deze groep doorzet en dat ook in het Franstalige deel van België belangstelling ervoor ontstaat. Ik kan de wijze, waarop VAN SCHEPDAEL een publicatie van JANZEGERS om hals brengt (*Linneana Belgica* 2 : 137, 1963, gepubliceerd in 1964), dan ook niet bewonderen. Op die manier wordt het plezier om verder te werken beslist niet bevorderd.

De resultaten, die natuurlijk grotendeels met de Nederlandse overeenstemmen, waren de volgende:

Colias hyale L. 8 juli een exemplaar te Oplinter (Brabant) (JANZEGERS).

Colias crocea Fourcroy. Op 12.VIII te Vissenaken, 9.IX te Kuntich (beide in Brabant) (JANZEGERS). Een derde exemplaar 7.IX te Deurne (Antw.) (A. JANSSEN).

Vanessa atalanta L. In totaal 159 waarnemingen, waarvan de meeste in september. Het eerste exemplaar werd 12 april te Heverlee (Brabant) gezien (DIERIKSE), het laatste op 17 november te Schoten bij Antwerpen (A. JANSSEN).

Vanessa cardui L. 54 waarnemingen tussen 29 juli en 12 oktober, de meeste in augustus en september. Voor zo een kleine kring van medewerkers zeker een goed aantal.

Issoria lathonia L. Op 20 juli 9 stuks te Schilde (Antw.) (E. VERDONCK) en 15 september 2 te Beerse bij Antwerpen (A. JANSSEN).

Lysandra coridon Poda. Op 19 juni één exemplaar te Ronse (Oost-Vlaanderen) (Br. GIOVANNI). Vooral bij deze soort is het zeer jammer, dat we niet over meer Belgische gegevens beschikken.

Acherontia atropos L. 2 augustus twee stuks te Zaventem (Brabant) (LAUWERS) en 9 september een gaaf exemplaar te Morsel (Antw.) (K. JANSSENS).

Scotia ipsilon Hufnagel. Slechts drie exemplaren werden vermeld: op 28.IX te Berchem (Antw.), 6.X te Hever (Brabant) en 1.XI te Deurne (Antw.).

Mythimna l. album L. 1 oktober één exemplaar te Machelen (JANZEGERS).

Autographa gamma L. Totaal 636 waarnemingen, tussen 18 juli en 28 oktober. De meeste exemplaren werden in september gezien in overeenstemming met de Nederlandse ervaring. Tussen 30.VII en 17.X merkte JANZEGERS te Machelen (Brabant) 64 stuks met een blauwe vlek, hiervan werden twee kort na het merken terug gezien: op 16.IX een van 14.IX en op 18.IX een van 17.IX.

Plutella maculipennis Curtis. Op 22 augustus 31 stuks te Bevel (Antw.) en 25.VIII zes stuks (K. JANSSENS).

Summary

In the report for migrating Lepidoptera in the Netherlands for the year 1963 the following particulars are mentioned:

1. *Pieris rapae* L. On 21 June a small migration from se. to nw. On 21 September a migration of about 150 specimens flying in southern direction accompanied by *P. brassicae*, *P. napi*, *V. atalanta* and *A. gamma*.

2. *Pontia daplidice* L. Two specimens.

3. *Colias hyale* L. 48 specimens, most of them in Dutch Limburg and North Brabant. For the Netherlands a moderate number.

4. *Colias crocea* Fourcroy. 9 specimens, a bad result.

5. *Vanessa atalanta* L. One overwintering specimen on 7 February in a cave in Limburg. Very scarce till far in July. Better at the end of August and especially in September. Total number 2833, for us a moderate number.

6. *Vanessa cardui* L. Observed from 3 June till 12 October. Top at the end of August and the first days of September. Total number 613, certainly not bad.

7. *Issoria lathonia* L. Only 12 specimens outside the dunes, a very low number.

8. *Lysandra coridon* Poda. 36 specimens, the highest number ever observed. Most of them as usual in Limburg and all males.

9. *Acherontia atropos* L. 16 moths, 4 caterpillars, 10 chrysalids, rather normal numbers.

10. *Herse convolvuli* L. Only 5 specimens, a very low number.

11. *Macroglossum stellatarum* L. 23 specimens, also very low.

12. *Celerio euphorbiae* L. 9 caterpillars.

13. *Chaerocampa celerio* L. One specimen of this extremely rare migrant.

14. *Lithosis quadra* L. 10 specimens, a proof that the species was rare in 1963.

15. *Utetheisa pulchella* L. One specimen of this rarity.

16. *Scotia ipsilon* Hufnagel. 6856 observations, the best number ever obtained.

17. *Peridroma saucia* Hübner. 16 specimens, a bad year for this species.

18. *Mythimna l. album* L. 186 specimens in two generations, most of them in the south and the centre of Dutch Limburg.

19. *Xylena exsoleta* L. Two specimens in Limburg.

20. *Acontia luctuosa* Schiff. The first Dutch specimen of this moth was taken in the dunes of Heemskerk, North-Holland prov.

21. *Spodoptera exigua* Hb. Only one specimen on 9 November, in strong contrast with the high number of 1962!

22. *Hoplodrina ambigua* Schiff. 135 specimens, against 2388 in 1962. (The species was by mistake omitted in the report of 1962). All localities are in the southern half of the country.

23. *Plusia chryson* Esper. One specimen in Limburg.

24. *Macdunnoughia confusa* Stephens. Only 4 specimens, all in the southeast of the country.

25. *Chrysaspidea bractea* Schiff. Two specimens on 2 and 3 July.

26. *Autographa gamma* L. Only two specimens in April. Rare in May, better in June, first top on 1 July (450). Second top on 14 August with 726 specimens. Much better at the end of August and in September. The top of the whole season on 23 September (7199). Total number 60011, certainly not a bad year.

(PEERDEMAN's conclusion that the descendants were less in number than the migrants (*Ent. Ber.* 24 : 138, 1964) is not correct. He only judged after his captures with M.V. lamps, whereas the greater part of the descendants is to be found on flowers).

27. *Hypena obesalis* Treitschke. The first Dutch specimen of this extremely rare migrant was taken in the beginning of June near the Sion Abbey (Overijsel prov.).

28. *Cosymbia puppillaria* Hübner. One ♂ on 18 August.

29. *Rhodometra sacraria* L. Three specimens, all in the same night of 24—25 October in two different localities near the coast of the North Sea.

30. *Nycterosia obstipata* F. One specimen in October, three in November.

31. *Nomophila noctuella* Schiff. Much rarer than in 1962, only 45 specimens.

32. *Udea ferrugalis* Hübner. 9 specimens, all in the autumn.

33. *Palpita unionalis* Hübner. Only one specimen on 11 August.

34. *Plutella maculipennis* Curtis. Not very common, only 434 specimens.

[*Tortrix viridana* L. was observed in two occasions in localities far from its normal biotope. There are indications that the species sometimes migrates.]

Migrating dragonflies (probably all *Libellula quadrimaculata* L.) were observed in great numbers in different localities at the end of May and the first week of June.

Finally some Belgian observations are added, which are in accordance with the Dutch ones.

On the whole a very interesting season notwithstanding the unfavourable weather. Some species were feebly present, but others were quite normal in numbers or even very good. Especially remarkable for the very rare species taken in 1963, two of them even for the first time.

Amsterdam-Z. 2, Oude IJselstraat 12 III.